

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΕΘΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΓΙΑ ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Νεοφύτου Βάμβα 6 (3ος όρ.), 10674 Αθήνα, τηλ: 210 7233221-2; φαξ: 210 7233217;

e-mail: info@nchr.gr, website: www.nchr.gr

**Θέσεις-προτάσεις σχετικά με τη βελτίωση εφαρμογής της
ΕΣΔΑ στην εσωτερική έννομη τάξη: πρακτικές αντιμετώπισης
του ζητήματος της υπερβολικής διάρκειας των δικών (άρθρο
6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ) ***

I. Η προσέγγιση του ζητήματος

Προκειμένου να αντιμετωπίσει το εξεταζόμενο ζήτημα, η Βουλή των Ελλήνων υιοθέτησε, όπως είναι γνωστό, δύο νομοθετήματα για την επιτάχυνση της πολιτικής και της ποινικής δίκης, το 2001 και το 2003 αντίστοιχα.¹ Τα νομοθετήματα αυτά επικεντρώνονται, κατά κύριο λόγο, στην απλούστευση των σχετικών διαδικασιών, στη σύντμηση προθεσμιών, κλπ. Η ΕΕΔΑ διατύπωσε τις παρατηρήσεις της ως προς το δεύτερο από τα παραπάνω νομοθετήματα, παρατηρήσεις στις οποίες και παραπέμπουμε.²

Ωστόσο, τα νομοθετήματα αυτά δεν προβλέπουν *ειδικό* ένδικο (ή άλλο) μέσο για την ικανοποίηση των 'θυμάτων' τυχόν παραβίασης του άρθρου 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ, όπως απαιτεί το άρθρο 13 της Σύμβασης. Τέτοιο

* Οι παρακάτω θέσεις-προτάσεις έγιναν δεκτές ομοφώνως κατά τη συνεδρίαση της Ολομέλειας της ΕΕΔΑ στις 31.03.2005, βάσει εισήγησης του Α' Τμήματος της ΕΕΔΑ. Εισηγητές ήταν ο Αν. Καθηγητής κ. *Αλ.-Λ. Σισιλιάνος* μέλος της ΕΕΔΑ ως εκπρόσωπος του Ιδρύματος Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου και η κα *Χρ. Μουκίου*, Δικηγόρος ΔρΝ, Επιστημονική Συνεργάτης της ΕΕΔΑ.

¹ Ν. 2915/2001(ΦΕΚ Α' 109) σχετικά με την επιτάχυνση της τακτικής διαδικασίας ενώπιον των πολιτικών δικαστηρίων και Ν. 3160/2003 σχετικά με την επιτάχυνση της ποινικής διαδικασίας (ΦΕΚ Α' 165).

² Γνωμάτευση επί του σχεδίου νόμου για την επιτάχυνση της ποινικής διαδικασίας της 29^{ης} Μαΐου 2003, *Έκθεση της ΕΕΔΑ*, 2003, σελ. 159-161.

ειδικό ένδικο μέσο δεν προβλέπεται ούτε σε σχέση προς τη διοικητική δίκη.³ Την υποχρέωση πρόβλεψης αποτελεσματικής προσφυγής για παραβίαση του δικαιώματος σε ταχεία δίκη επιβεβαίωσε το ΕΔΔΑ σε σειρά αποφάσεών του, με γνωστότερη την απόφαση *Kudla κατά Πολωνίας*.⁴ Στην υπόθεση *Κόντη-Αρβανίτη κατά Ελλάδος*, το ΕΔΔΑ επανέλαβε την πάγια, πλέον, νομολογία του, διαπιστώνοντας την ανυπαρξία τέτοιας προσφυγής σε περίπτωση παραβίασης του δικαιώματος σε ταχεία πολιτική δίκη και καταδίκασε τη χώρα μας για παραβίαση του άρθρου 13 της ΕΣΔΑ.⁵

Στην παραπάνω νομολογία εδράζεται και η προαναφερθείσα σύσταση 2004/6 της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης. Ειδικότερα η σύσταση καλεί τα Κράτη «να δώσουν ιδιαίτερη προσοχή ... στην ύπαρξη αποτελεσματικών μέσων προστασίας σε περίπτωση υποστηρίξιμου ισχυρισμού για υπερβολική διάρκεια των δικαιοδοτικών διαδικασιών» (άρθρο II). Το ζήτημα είναι κρίσιμο τόσο για την εύρυθμη λειτουργία του ΕΔΔΑ όσο και για τη χώρα μας. Πράγματι, το ΕΔΔΑ κατακλύζεται κυριολεκτικά από προσφυγές που αφορούν την υπερβολική διάρκεια των διαδικασιών και προέρχονται από τα περισσότερα Κράτη μέρη στην ΕΣΔΑ. Τυχόν πρόβλεψη ειδικού και αποτελεσματικού μέσου προστασίας θα αποσυμφορούσε το ΕΔΔΑ από μεγάλο μέρος των εν λόγω προσφυγών, δεδομένου ότι πολλοί από τους αιτούντες θα μπορούσαν να ικανοποιηθούν στην εσωτερική έννομη τάξη, όπως συνέβη, για παράδειγμα, με χιλιάδες προσφεύγοντες κατά της Ιταλίας σε συνέχεια του γνωστού ως 'νόμου Pinto'. Στην παρούσα συγκυρία, κατά την οποία η ίδια η λειτουργία του ΕΔΔΑ έχει καταστεί άκρως προβληματική λόγω του μεγάλου όγκου των ατομικών προσφυγών που δέχεται, η εγρήγορση και η συνεργασία των Κρατών επιβάλλεται προκειμένου να εξασφαλιστεί η βιωσιμότητα του θεσμού. Επιπλέον, τυχόν πρόβλεψη στην ελληνική νομοθεσία τέτοιου ειδικού ενδίκου μέσου θα επέτρεπε στο ΕΔΔΑ να απορρίψει ως απαράδεκτη ενδεχόμενη προσφυγή στο Στρασβούργο πριν από την εξάντλησή του (άρθρο 35 ΕΣΔΑ).

³ Βλ. σχετικά Γ. Κτιστάκης, "Το δικαίωμα σε ταχεία διοικητική δίκη κατά την ΕΣΔΑ", *Τόμος Τιμητικός του Συμβουλίου της Επικρατείας, 75 χρόνια*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, Σάκκουλας, 2004, σελ. 1293 επ., 1301 επ.

⁴ Απόφαση της 26^{ης} Οκτωβρίου 2000, *Συλλογή αποφάσεων του ΕΔΔΑ*, 2000-ΧΙ, σελ. 197.

⁵ Απόφαση *Κόντη-Αρβανίτη κατά Ελλάδος*, 10.4.2003, ιδίως παρ. 29.

Δεδομένου ότι η σύσταση 2004/6 έχει αποτελέσει αντικείμενο της αμέριστης υποστήριξης των ευρωπαϊκών εθνικών επιτροπών - συμπεριλαμβανομένης και της ελληνικής⁶- οι οποίες και εξεδήλωσαν την πρόθεσή τους να συνδράμουν για την υλοποίησή της, η παρούσα εισήγηση επιχειρεί μια συγκριτική επισκόπηση των λύσεων που έχουν υιοθετηθεί σε πανευρωπαϊκή κλίμακα για την αντιμετώπιση του εξεταζομένου ζητήματος. Η επισκόπηση αυτή βασίζεται, κατά κύριο λόγο, σε πρωτογενές υλικό που περιλαμβάνεται σε πρόσφατο έγγραφο της Γραμματείας του Συμβουλίου της Ευρώπης.⁷ Επιζητώντας την κατά το δυνατόν ακριβέστερη απόδοση των νομοθετικών ρυθμίσεων των διαφόρων Κρατών-Μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης, η παρούσα εισήγηση ακολουθεί, σε γενικές γραμμές, την ορολογία του εν λόγω εγγράφου, έστω και εάν αυτή δεν ταυτίζεται με την αντίστοιχη ελληνική.

Υπό αυτή την οπτική γωνία θα μπορούσαμε να διακρίνουμε δύο μεγάλες κατηγορίες πιθανών λύσεων: Α) τη δυνατότητα κατάθεσης αιτήματος για επιτάχυνση της δίκης και την πρόβλεψη ειδικής προσφυγής για 'δίκαιη ικανοποίηση' και Β) τις γενικότερες ρυθμίσεις που κατατείνουν στην επιτάχυνση της διαδικασίας και ιδίως στην αυστηρή τήρηση των διαφόρων προθεσμιών.

⁶ Απόψεις για τη διαδικασία αναμόρφωσης της λειτουργίας του ΕΔΔΑ. Παρατηρήσεις των Ευρωπαϊκών Εθνικών Επιτροπών για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, *Έκθεση της ΕΕΔΑ*, 2003, σελ. 443-447.

⁷ Βλ. *Amélioration des recours internes. Suivi de la mise en œuvre de la Recommandation Rec(2004)6. Informations reçues par le Secrétariat*, doc. DH-PR(2004)012, 6.10.2004. Παρατηρείται, ωστόσο, ότι τα στοιχεία που εμπεριέχονται στο κείμενο αυτό δεν είναι πάντα απόλυτα σαφή, ίσως και λόγω της δυσκολίας απόδοσης στις επίσημες γλώσσες του Συμβουλίου της Ευρώπης (γαλλικά, αγγλικά) της νομικής ορολογίας των διαφόρων Κρατών-Μελών.

A) Η δυνατότητα κατάθεσης αιτήματος για επιτάχυνση της δίκης και η πρόβλεψη ειδικής προσφυγής για ‘δίκαιη ικανοποίηση’

1. Τα ένδικα βοηθήματα που παρέχονται κατά τη διάρκεια της δίκης

Όταν παρατηρείται καθυστέρηση σε οποιοδήποτε στάδιο της πρωτόδικης ή της κατ' έφεση δίκης, ο ενδιαφερόμενος διάδικος μπορεί να ζητήσει από το ανώτερο δικαστήριο να προσδιορίσει συγκεκριμένη προθεσμία για τη λήψη των κατάλληλων μέτρων. Αν το κατώτερο δικαστήριο λάβει όλα τα διαδικαστικά μέτρα και ενημερώσει σχετικά το διάδικο μέρος που κατέθεσε το αίτημα, το τελευταίο απορρίπτεται, εκτός εάν ο διάδικος επιθυμεί να εμμείνει στις αξιώσεις του. Το αίτημα κρίνεται από σύνθεση τριών δικαστών του ανώτερου δικαστηρίου. Αν το ανώτερο δικαστήριο αποφασίσει ότι το κατώτερο δικαστήριο δεν υπήρξε αδικαιολόγητα αναβλητικό, το αίτημα απορρίπτεται. Δεν προβλέπεται έφεση κατά της απόφασης αυτής (Αυστρία).

Για κάποιες διαδικασίες υπάρχουν ειδικότερες προβλέψεις. Έτσι, οποιοσδήποτε διάδικος σε διοικητική δίκη, όταν το δικαστήριο δεν έχει εκδώσει απόφαση εντός έξι μηνών από την έναρξη της διαδικασίας, δύναται να ζητήσει την παραπομπή της υπόθεσης στο ανώτερο αρμόδιο δικαστήριο (Αυστρία). Επίσης, προκειμένου να επιταχυνθεί η διαδικασία, ο κατηγορούμενος σε μια ποινική δίκη έχει το δικαίωμα να προσφύγει κατά αποφάσεων σχετικών με την αναβολή της εξέτασης της υπόθεσης, οι οποίες προκάλεσαν αδικαιολόγητη καθυστέρηση και δύναται να λάβει αποζημίωση (Ουκρανία).

Στην Ισπανία, όταν η υπερβολική διάρκεια μιας δίκης οφείλεται σε ενέργεια η οποία επιβάλλεται από δικαστική απόφαση, μπορεί να ζητηθεί από το αρμόδιο δικαστήριο η μη εφαρμογή της εν λόγω απόφασης. Στις περιπτώσεις που η καθυστέρηση οφείλεται σε παράλειψη, το αίτημα θα αφορά την άμεση εκτέλεση της οφειλόμενης ενέργειας. Αν το αίτημα δεν γίνει αποδεκτό, είναι δυνατή η προσφυγή στο Συνταγματικό Δικαστήριο

(γνωστή ως προσφυγή ‘amparo’), το οποίο αφού διαπιστώσει την παραβίαση της υποχρέωσης για ταχεία δίκη, αποφασίζει την άμεση συνέχιση της δίκης είτε διατάσσοντας την εκτέλεση της οφειλόμενης ενέργειας είτε ακυρώνοντας την απόφαση η οποία θα καθυστερούσε τη δίκη αδικαιολόγητα. Στις προαναφερόμενες περιπτώσεις, μπορεί να επιδικαστεί συμπληρωματικά και χρηματική ικανοποίηση. Το αίτημα για αποζημίωση υποβάλλεται κατ’ αρχήν στο Υπουργείο Δικαιοσύνης. Προβλέπεται, ωστόσο, και η δυνατότητα δικαστικού ελέγχου της εκτίμησης των αρμοδίων διοικητικών αρχών. Αντίστοιχες λύσεις παρατηρούμε στην Κροατία και τη Σλοβακία.⁸

2. Τα ένδικα βοηθήματα που παρέχονται μετά την περάτωση της δίκης

Μετά την περάτωση της διαδικασίας, αίτημα για επιτάχυνσή της δεν νοείται. Κατά συνέπεια, τα σχετικά ένδικα μέσα κατατείνουν στην αποζημίωση και, γενικότερα, στην ικανοποίηση του προσφεύγοντος. Αρμόδια για την εκδίκαση των προβλεπομένων προσφυγών είναι, κατά κανόνα, τα ανώτατα δικαστήρια, συμπεριλαμβανομένου και του Συνταγματικού Δικαστηρίου, όπου υπάρχει. Ως προς τις προϋποθέσεις άσκησης των εν λόγω προσφυγών παρατηρούνται κάποιες διαφοροποιήσεις από Κράτος σε Κράτος.

Στις περιπτώσεις που δεν προβλέπεται προσφυγή για την επιτάχυνση μιας δίκης που εκκρεμεί, το δικαστήριο της ουσίας οφείλει πάντα να εξετάσει εάν η διάρκεια της διαδικασίας στη συγκεκριμένη περίπτωση

⁸ Αναλυτικότερα, το Συνταγματικό Δικαστήριο μπορεί να ορίσει προθεσμία στο αρμόδιο δικαστήριο (ή αρχή) για την έκδοση της απόφασης επί της ουσίας μιας υπόθεσης ποινικής ή αστικής, όταν κρίνει ότι η διάρκειά της είναι υπερβολική. Στην Κροατία, η προθεσμία που ορίζει το Συνταγματικό Δικαστήριο αρχίζει από την ημέρα της δημοσίευσης της απόφασης στην Εφημερίδα του Συνταγματικού Συμβουλίου. Επίσης, το Συνταγματικό Δικαστήριο στην Κροατία και τη Σλοβακία δύναται να επιδικάσει δίκαιη ικανοποίηση στο διάδικο μέρος το οποίο υπέστη τη βλάβη από την καθυστέρηση και του οποίου τα θεμελιώδη δικαιώματα παραβιάσθηκαν. Η δίκαιη ικανοποίηση καταβάλλεται από τον προϋπολογισμό του Κράτους εντός 3 μηνών από την κατάθεση του σχετικού αιτήματος από τον προσφεύγοντα (Κροατία).

μπορεί να θεωρηθεί εύλογη (Αυστρία, Βέλγιο). Αν θεωρηθεί ότι το δικαστήριο (ή η αρχή) δεν τήρησε αυτή την υποχρέωση, οι διάδικοι δύνανται να προσφύγουν στο Συνταγματικό Δικαστήριο, αφού εξαντλήσουν τα εσωτερικά ένδικα μέσα. Στο Βέλγιο, εάν το δικαστήριο της ουσίας διαπιστώσει ότι δεν τηρήθηκε η υποχρέωση εύλογης διάρκειας της δίκης, οφείλει να προσδιορίσει τις συνέπειες αυτής της παραβίασης. Σε κάθε περίπτωση, εμπίπτει στην αρμοδιότητα του ακυρωτικού δικαστηρίου να εξετάσει εάν το δικαστήριο της ουσίας μπόρεσε όντως να συναγάγει κατά πόσον η διάρκεια της δίκης ήταν εύλογη.

Εξάλλου, σε μερικές χώρες προβλέπεται ότι, όταν η παραβίαση της υποχρέωσης της εύλογης διάρκειας μιας δίκης είναι προφανής και οι συνέπειες από την εκτέλεση κάποιων πράξεων μπορεί να είναι ανεπανόρθωτες για τον προσφεύγοντα, δύναται να κατατεθεί προσφυγή ενώπιον του Συνταγματικού Δικαστηρίου *προτού εξαντληθούν τα υπόλοιπα ένδικα μέσα* (Κροατία, Σλοβενία). Τέλος, δικαίωμα προσφυγής αναγνωρίζεται και κατά των πράξεων ή παραλείψεων του αρμοδίου υπαλλήλου για την εκτέλεση της απόφασης (Ουκρανία).

3. Μορφές ‘δίκαιης ικανοποίησης’ του θιγομένου από την υπερβολική διάρκεια της διαδικασίας

Οι νομοθετικές ρυθμίσεις και πρακτικές που απαντώνται στα άλλα Κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης ποικίλλουν ανάλογα με το είδος της υπόθεσης, το στάδιο της διαδικασίας κατά το οποίο ασκείται ο σχετικός έλεγχος, το όργανο που αποφασίζει και τη ζημία που διαπιστώνεται.

α) Χρηματική αποζημίωση

Χρηματική ικανοποίηση για την παραβίαση του δικαιώματος σε ταχεία δίκη δύναται να λάβει ο θιγόμενος κατόπιν άσκησης αγωγής αποζημίωσης, δίχως να προσφύγει απαραίτητα σε Συνταγματικό Δικαστήριο (Πορτογαλία, Σλοβενία). Σε κάποιες νομοθεσίες δεν προβλέπεται ανώτατο ή

κατώτατο όριο αποζημίωσης, ο προσδιορισμός της οποίας έγκειται στην εκτίμηση του αρμόδιου δικαστή (Μάλτα).

Εξ άλλου, ο προαναφερόμενος ‘νόμος Pinto’ στην Ιταλία προβλέπει δίκαιη ικανοποίηση για όποιον υπέστη οικονομική ζημία εξαιτίας της υπερβολικής διάρκειας της δίκης. Αυτό εφαρμόζεται για κάθε είδος δίκης, ποινικής, αστικής, διοικητικής, ακόμα και στρατιωτικής. Τα δικαστήρια χρησιμοποιούν τα κριτήρια του ΕΔΔΑ,⁹ προκειμένου να κρίνουν αν η διάρκεια υπήρξε εύλογη ή όχι.

β) Μορφές μη χρηματικής ικανοποίησης (κυρίως στις ποινικές υποθέσεις)

Εκτός της χρηματικής, η δίκαιη ικανοποίηση δύναται να λάβει και άλλες μορφές στις ποινικές, κυρίως, υποθέσεις. Έτσι, σε αρκετά Κράτη-Μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης η υπέρβαση της εύλογης διάρκειας της ποινικής δίκης λαμβάνεται υπόψη υπέρ του κατηγορουμένου κατά την επιμέτρηση της ποινής και οδηγεί σε μείωσή της, ούτως ώστε να αμβλυνθούν οι συνέπειες από την παραβίαση του δικαιώματός του να δικαστεί σε εύλογο χρόνο (π.χ. Γερμανία, Ολλανδία, Βέλγιο, Μάλτα, Ελβετία, Νορβηγία, Ηνωμένο Βασίλειο). Ειδικότερα, όπως αναφέρει σε εμπειριστατωμένη μελέτη του ο Η. Αναγνωστόπουλος, «στη Γερμανία,...., παγίως νομολογείται και διδάσκεται ότι η υπερβολική διάρκεια της δίκης στοιχειοθετεί αυτοτελή λόγο μείωσης του μέτρου της ποινής και ότι το δικαστήριο υποχρεούται να αιτιολογεί ειδικώς ποια θα ήταν η άλλως ενδεδειγμένη ποινή και κατά πόσον αυτή μειώθηκε λόγω της υπερβολικής διάρκειας της δίκης. Η αυτή λύση ακολουθείται παγίως από το έτος 1987 στην νομολογία του Ολλανδικού Ακυρωτικού. Την ‘έκπτωση’ στην ποινή προκρίνουν εξ άλλου τα αγγλικά δικαστήρια ως πρόσφορο μέτρο θεραπείας

⁹ Σύμφωνα με πάγια νομολογία τα κριτήρια αυτά είναι: α) η πολυπλοκότητα της υπόθεσης, β) η στάση του προσφεύγοντος, γ) η στάση των αρμόδιων αρχών και, σε ορισμένες ειδικές περιπτώσεις, δ) η σημασία της υπόθεσης για τον προσφεύγοντα.

της υπερβολικής διάρκειας σε ορισμένες περιπτώσεις».¹⁰ Είναι προφανές ότι το μέτρο αυτό προϋποθέτει ότι η υπερβολική διάρκεια της ποινικής δίκης δεν οφείλεται σε υπαιτιότητα του κατηγορουμένου ή του συνηγόρου του. Αξιίζει να υπογραμμισθεί, στο σημείο αυτό, ότι ήδη από το 1982 το ΕΔΔΑ θεωρεί ότι η μείωση της ποινής αποτελεί πράγματι πρόσφορο μέσο 'δίκαιης ικανοποίησης' του κατηγορουμένου σε περίπτωση υπερβολικής διάρκειας της ποινικής δίκης, υπό την προϋπόθεση ότι η σχετική απόφαση θα περιέχει 'σαφείς ενδείξεις' από τις οποίες θα προκύπτει ότι οι επιταγές του άρθρου 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ ελήφθησαν επαρκώς υπόψη από το εθνικό δικαστήριο.¹¹ Σε πιο πρόσφατη υπόθεση, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι η μείωση της ποινής του προσφεύγοντος δεν αποτελούσε από μόνη της επαρκή ικανοποίηση ενόψει της υπερβολικής διάρκειας της δίκης και επιδίκασε και χρηματική ικανοποίηση με βάση το άρθρο 41 της ΕΣΔΑ.¹²

Εξ άλλου, η παραβίαση του δικαιώματος σε ταχεία ποινική δίκη μπορεί να συνεπάγεται την απλή διαπίστωση της ενοχής του κατηγορουμένου χωρίς περαιτέρω επιβολή κυρώσεων (Ελβετία, Βέλγιο), καθώς και την οριστική παύση της ποινικής διαδικασίας με την άρση όλων των συνεπειών της καταδίκης 'σε εντελώς εξαιρετικές περιπτώσεις' (Ελβετία, Γερμανία).¹³ Σε άλλες περιπτώσεις, θεωρείται ότι αποτελεί δίκαιη και επαρκή ικανοποίηση για τον θιγόμενο η ίδια η αναγνώριση από το αρμόδιο εθνικό δικαστήριο ότι η διάρκεια της δίκης δεν ήταν εύλογη (Μάλτα).

¹⁰ Η. Αναγνωστόπουλος, "Η παραβίαση του δικαιώματος δίκαιης δίκης. – Προτάσεις θεραπείας", στο: Ένωση Ελλήνων Ποινικολόγων, *Η ΕΣΔΑ. Πενήντα χρόνια εφαρμογής*, Αθήνα-Κομοτηνή, Α.Ν. Σάκκουλας, 2004, σελ. 143 επ., 149.

¹¹ Υπόθεση *Eckle κατά Γερμανίας*, απόφαση ΕΔΔΑ 15.7.1982, Σειρά Α', τ. 51, παρ. 67, 70, 87, 94. Πρβλ. επίσης την απόφαση του ΔΕΚ, *Baustahlgewebe GmbH κατά Επιτροπής*, υπόθεση C-185/95 P, 17.12.1998, *Rec.* 1998-12, I-8417 (μείωση προστίμου λόγω υπερβολικής διάρκειας της διαδικασίας).

¹² *Metzger κατά Γερμανίας*, 31.5.2001, παρ. 25, 45 επ.

¹³ Βλ. Η. Αναγνωστόπουλος, ό.π., σελ. 148, ο οποίος παρατηρεί ότι «η υπέρβαση της λογικής προθεσμίας λειτουργεί εδώ ως απόλυτο δικονομικό κώλυμα που καταλύει την ποινική αξίωση της Πολιτείας και επιβάλλει την εξαφάνιση της αποφάσεως».

B) Άλλες νομοθετικές προβλέψεις

Για λόγους πληρότητας της παρούσας επισκόπησης, αναφέρουμε συνοπτικά ορισμένες λύσεις που αφορούν την επιτάχυνση της πολιτικής, διοικητικής ή ποινικής δίκης και εντάσσονται, έως ένα βαθμό, στη λογική των προαναφερθέντων ελληνικών νομοθετημάτων του 2001 και του 2003.

1. Διατάξεις σχετικές με τις υποχρεώσεις των δικαστών

Σε κάποια Κράτη-Μέλη, εφαρμόζονται οι γενικοί κανόνες που σχετίζονται με τις υποχρεώσεις των δικαστών. Έτσι, όποιος θεωρεί ότι ένας δικαστής παραβίασε την υποχρέωση για εύλογη διάρκεια της δίκης, μπορεί να το καταγγείλει στην Επιτροπή του Δικαστικού Σώματος, το οποίο επιλαμβάνεται της υπόθεσης. Στην περίπτωση που ο Προεδρεύων του δικαστηρίου θεωρεί ότι κάποιος δικαστής χρήζει επίπληξης λόγω της συμπεριφοράς του, σε επαγγελματικό ή προσωπικό επίπεδο, δύναται να ζητήσει, προφορικά ή γραπτά, την επανόρθωση της κατάστασης από το δικαστή (Ισλανδία). Γενικότερα, σε κάποιες χώρες, η τήρηση της υποχρέωσης για εύλογη διάρκεια της δίκης εξετάζεται υπό το πρίσμα της ευθύνης των δικαστών και την ειδική ευθύνη του Προεδρεύοντος του δικαστηρίου, στον οποίο μπορούν να προσφύγουν οι διάδικοι ζητώντας τη λήψη κάθε ειδικότερου και πρόσφορου μέτρου για την επιτάχυνση της διαδικασίας (π.χ. Νορβηγία).

2. Σύντμηση προθεσμιών της ποινικής διαδικασίας και άλλες λύσεις

Για την επιτάχυνση της ποινικής διαδικασίας υπάρχουν οι ακόλουθες ρυθμίσεις για τη σύντμηση των προθεσμιών: ο εισαγγελέας δύναται να παρουσιάσει, την επομένη κιόλας της σύλληψης, τον συλληφθέντα σε έναν απλό ανακριτή, προκειμένου να κρίνει τη συνέχιση της κράτησής του. Εξ άλλου, στις περιπτώσεις που ο κατηγορούμενος είναι κάτω από 18 ετών, το

ακροατήριο πρέπει να λαμβάνει χώρα μέσα σε προθεσμία 6 εβδομάδων από την έναρξη της δίκης (Νορβηγία).

Ειδικότερα για την περίοδο της προσωρινής κράτησης, οι νομοθεσίες κάποιων Κρατών προβλέπουν αυστηρές προθεσμίες, ενώ επιβάλλουν σε όλους τους διαδίκους και τους δικηγόρους τους να επιδείξουν ιδιαίτερη ταχύτητα κατά την περίοδο αυτή (Ελβετία, Σλοβενία).

Η ποινική νομοθεσία κάποιων Κρατών επιβάλλει ρητά την υποχρέωση των μερών για ταχεία διεξαγωγή της διαδικασίας και το δικαστήριο δύναται να επιβάλει πρόστιμο κατά τη διάρκεια της διαδικασίας σε οποιοδήποτε μέρος, το οποίο έχει ως προφανή στόχο την καθυστέρηση της διαδικασίας. Ειδικότερες διατάξεις της ποινικής δικονομίας προβλέπουν: ο Πρόεδρος του Τμήματος πρέπει να ορίσει μέσα σε 30 μέρες, αφού λάβει το κατηγορητήριο, την ημερομηνία του βασικού ακροατηρίου. Αν δεν έχει αυτή τη δυνατότητα, πρέπει να ενημερώσει σχετικά τον Πρόεδρο του δικαστηρίου. Στο ακροατήριο, ο Πρόεδρος οφείλει να παρουσιάσει εξαντλητικά την υπόθεση και να αποκλείσει κάθε παράγοντα, ο οποίος θα οδηγούσε στην καθυστέρηση της διαδικασίας χωρίς να συμβάλει στη διαλεύκανση των γεγονότων. Εάν το δικαστήριο δεν μπορεί να αποφασίσει κατά την ημέρα της λήξης της ακροαματικής διαδικασίας, πρέπει να αποφασίσει το αργότερο εντός 3 ημερών. Οι αποφάσεις πρέπει να καθαρογράφονται εντός 8 ημερών και σε εξαιρετικές περιπτώσεις εντός 15 ημερών (ΠΓΑΜ).

Σε μερικές κατηγορίες αξιολογικών πράξεων, συμβάλλει στην επιτάχυνση της διαδικασίας η δυνατότητα διακανονισμού μεταξύ του δράστη και του παθόντος με βάση το κατηγορητήριο, χωρίς να είναι απαραίτητο να επιβληθεί κάποια ποινή (Σλοβενία).

Τέλος, προτείνονται ορισμένες τεχνικές μέθοδοι επιτάχυνσης και εκσυγχρονισμού του συστήματος της ποινικής κυρίως δικαιοσύνης, όπως η χρήση των τηλεπικοινωνιών και της ηλεκτρονικής υπογραφής στις δικαστικές και εξωδικαστικές διαδικασίες (Βέλγιο).

3. Νομοθετικές προβλέψεις ειδικά για την πολιτική δίκη

Εξάλλου, τροποποιήσεις του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας είναι δυνατόν να επιφέρουν την επιτάχυνση της διαδικασίας. Για παράδειγμα, προβλέπεται η διεύρυνση της αρμοδιότητας του μονομελούς δικαστηρίου, η απλοποίηση του συστήματος των επιδόσεων και των καταθέσεων, οι οποίες μπορούν να γίνουν μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου ή άλλων ψηφιακών μέσων, ο γενικότερος εκουγχρονισμός των δικαστηρίων σε επίπεδο τεχνολογικού εξοπλισμού και εκπαίδευσης του προσωπικού (Πορτογαλία, ΠΓΔΜ), η δυνατότητα λήψης κατάθεσης με βίντεο, όταν ο μάρτυρας διαμένει σε άλλη περιοχή (Πορτογαλία), η αυστηρή τήρηση των προθεσμιών επίδοσης στον εναγόμενο, κατάθεσης προτάσεων και καθαρογραφής των αποφάσεων (Σλοβενία).

II. Προτάσεις:

Λαμβανομένων υπόψη όλων των ανωτέρω κρίσιμων συγκριτικών στοιχείων που αποδίδουν την ένταση με την οποία το πρόβλημα της καθυστέρησης της απονομής της δικαιοσύνης παρουσιάζεται στα Κράτη-Μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης αλλά και τους εύστοχους τρόπους με τους οποίους αντιμετωπίζεται σε ορισμένα από αυτά, καθώς και του επικουρικού χαρακτήρα του μηχανισμού ελέγχου που εγκαθίδρυσε η ΕΣΔΑ, ο οποίος προϋποθέτει, σύμφωνα με το άρθρο 1, ότι τα δικαιώματα και οι ελευθερίες που εγγυάται η Σύμβαση, πρωτίστως προστατεύονται από το εσωτερικό δίκαιο και εφαρμόζονται από τις εθνικές αρχές,¹⁴ η ΕΕΔΑ καταλήγει στα ακόλουθα συμπεράσματα-προτάσεις:

¹⁴ Σύσταση Rec 2004 (5 και 6) της Επιτροπής Υπουργών στα Κράτη-Μέλη σχετικά με τη βελτίωση των εσωτερικών ενδίκων και λοιπών μέσω προστασίας (τέταρτη παράγραφος)

A) Γενικά προληπτικά μέτρα

1. Η ευθύνη των δικαστών

Ως πρωταρχικό μέτρο για την αποτελεσματική προστασία του δικαιώματος σε «ταχεία» δίκη, παρίσταται η θέσπιση ειδικής ευθύνης των δικαστών. Τούτο βέβαια πρέπει να γίνεται σύμφωνα με το πλαίσιο που θέτουν οι συνταγματικοί κανόνες σχετικά με την προσωπική και λειτουργική ανεξαρτησία των δικαστών και σχετικά με την αρχή του φυσικού δικαστή. Η θέσπιση δηλαδή νομοθετικής διάταξης με σκοπό την επιτάχυνση της δίκης, προς την κατεύθυνση της επέμβασης στο έργο της δικαιοσύνης ή την έμμεση αφαίρεση μιας υπόθεσης από το φυσικό δικαστή της και την εκδίκασή της από άλλο δικαστήριο, θα ήταν πιθανώς αντισυνταγματική. Αντίθετα, όμως, η ενίσχυση του συστήματος επιθεώρησης των δικαστών, η δυνατότητα έκδοσης εντολών και συστάσεων από τους Επιθεωρητές ή τα Δικαστήρια ανώτερου βαθμού καθώς και η πρόβλεψη ειδικού πειθαρχικού αδικήματος, συνιστάμενου στην υπέρμετρη καθυστέρηση κατά την διεξαγωγή και ολοκλήρωση των δικών είναι μέτρα σύμφωνα με το ισχύον συνταγματικό πλαίσιο λειτουργίας της δικαιοσύνης στην Ελλάδα. Έτσι, θα ήταν σύμφωνη με το Σύνταγμα και την ΕΣΔΑ, μία διάταξη νόμου (όπως εκείνη του άρθρου 3 του υποβληθέντος Νομοσχεδίου «Μέτρα ενίσχυσης του εσωτερικού ελέγχου και της διαφάνειας στη Δικαιοσύνη») η οποία θα όριζε την αφαίρεση συγκεκριμένης δικογραφίας από έναν Δικαστή και την ανάθεσή του σε άλλο Δικαστή του ίδιου Δικαστηρίου, υπό την προϋπόθεση, όμως, ότι θα υφίσταται επαρκώς ειδική αιτιολογημένη απόφαση, περί του λόγου της αλλαγής του προσώπου του Δικαστή και περί του ότι ο λόγος αυτός οφείλεται σε μία από τις αιτίες που, κατ' αναλογία, θα δικαιολογούσαν την εξαίρεση ενός εξαιρετέου Δικαστή.

2. Η επαπειλούμενη επιβολή προστίμου προς τους διαδίκους

Εξάλλου, η θέσπιση κανόνων επιβολής κυρώσεων για τους διαδίκους που προβαίνουν σε καταχρηστική άσκηση δικονομικών δικαιωμάτων τους και, ειδικότερα, η επιβολή χρηματικού προστίμου, είναι ένα απλό και πάντα λυσιτελές μέσο εξασφάλισης της ορθής άσκησης των δικονομικών κανόνων.

B) Ειδικά αποκαταστατικά μέτρα

Καταρχάς, δύο είναι οι νομικά δυνατοί τρόποι να ικανοποιηθεί εκ των υστέρων το δικαίωμα του ατόμου σε ταχεία δίκη, σύμφωνα με το άρθρο 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ: Ο πρώτος συνίσταται στη *restitutio in integrum*, ήτοι στην επαναφορά των πραγμάτων στην προτέρα κατάσταση, κατά τρόπον που να επιφέρει πλήρη αποκατάσταση του θιγέντος δικαιώματος. Η δεύτερος συνίσταται σε άλλους τρόπους αποκατάστασης είτε κατά την εκκρεμοδικία και, πάντως, πριν την έκδοση της οριστικής απόφασης (*a priori*), είτε μετά την έκδοση της οριστικής απόφασης (*a posteriori*).

A) Άμεση αποκατάσταση

Η δυνατότητα αυτή πλήρους αποκατάστασης του δικαιώματος σε ταχεία δίκη, απορρέει όχι μόνο από το ίδιο το περιεχόμενο του άρθρου 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ αλλά και από τη Σύσταση Rec (2004) 6 υπό III, όπου η Επιτροπή Υπουργών συνιστά στα Κράτη-Μέλη «να δίδουν ιδιαίτερη προσοχή,...,στην ύπαρξη αποτελεσματικών προσφυγών σε περίπτωση υπερασπίσιμου ισχυρισμού υπερβολικής διάρκειας των δικαιοδοτικών διαδικασιών». Η ίδια η Επιτροπή προκρίνει δηλαδή ως προσφορότερο μέτρο επίτευξης του στόχου της ταχείας απονομής της δικαιοσύνης τη θεσμοθέτηση ειδικού ενδίκου μέσου ή ενδίκου βοηθήματος, το οποίο θα νομιμοποιείται να ασκεί ο διάδικος που επικαλείται την υπέρμετρη καθυστέρηση της δίκης και η ευόδωση του οποίου θα έχει ως αποτέλεσμα την εν τοις πράγμασι δυνατότητα απόδοσης της δικαιοσύνης «ταχέως».

1. Στην πολιτική και διοικητική δίκη

Προτείνεται η θέσπιση ενός *sui generis* ένδικου βοηθήματος, το οποίο θα ασκείται, κατά τη διάρκεια της εκκρεμοδικίας ενώπιον του Αρείου Πάγου, ή, εν πάση περιπτώσει, ενώπιον Δικαστηρίου ανώτερου βαθμού, το οποίο δεν θα μπορεί βεβαίως να παρέμβει ευθέως στην εκκρεμή δίκη, εφόσον κάτι τέτοιο θα συνιστούσε ευθεία παραβίαση των διατάξεων των άρθρων 8, 87 παρ. 1 και 2 Σ, αλλά θα μπορεί εν Συμβουλίω, ή σε δικαστικό σχηματισμό, να εκδίδει μία σύσταση ή μία απλή εγκύκλιο προς το Δικαστήριο ενώπιον του οποίου εκκρεμεί η δίκη, να προβεί στην ολοκλήρωσή της πριν παρέλθουν τα εύλογα χρονικά όρια που θέτει η ΕΣΔΑ. Για τα τακτικά διοικητικά δικαστήρια το *sui generis* ένδικο αυτό βοήθημα θα μπορεί να ασκείται ενώπιον του Γενικού Επιτρόπου των Τακτικών Διοικητικών Δικαστηρίων ή ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας, ενώ για το Συμβούλιο της Επικρατείας και τον Άρειο Πάγο, θα ασκείται ενώπιον των ίδιων Δικαστηρίων, θα οποία θα εκδίδουν τις σχετικές συστάσεις με μειωμένη σύνθεση εν Συμβουλίω, σε αντιστοιχία προς την Επιτροπή που είναι αρμόδια για την παρακολούθηση της διαδικασίας συμμόρφωσης της διοίκησης προς τις δικαστικές αποφάσεις των δικαστηρίων της διοικητικής Δικαιοσύνης.

2. Στην ποινική δίκη

Στο πλαίσιο της ποινικής δικονομίας ο προβληματισμός σχετικά με το θέμα της ταχείας απονομής της δικαιοσύνης έχει μείζονα σημασία σε σχέση με την πολιτική και τη διοικητική δικονομία, διότι στις ποινικές δίκες, ο χρόνος εκδικάσεως της υποθέσεως, κατά το μέτρο κατά το οποίο υπερβαίνει τα εύλογα χρονικά όρια της ΕΣΔΑ, κατ' ουσίαν αθροίζεται στην ποινή που τελικώς επιβάλλεται στον κατηγορούμενο, εάν κριθεί ένοχος, κατά παράβαση του άρθρου 7 παρ. 1 Σ, που θεσπίζει την αρχή *nullum crimen nulla poena sine lege scripta, certa e previa*.

Έτσι, ήδη, στον ΚΠΔ, το τροποποιηθέν άρθρο 525 (παρ. 1 περιπτ.5) προβλέπει ως αυτοτελή λόγο επανάληψης της διαδικασίας την καταδίκη της Ελλάδας από το ΕΔΔΑ για παραβίαση δικαιώματος που αφορά το δικαίω

χαρακτήρα της διαδικασίας. Η τροποποίηση αυτή έγινε με σκοπό την αποτελεσματική εφαρμογή των αποφάσεων του ΕΔΔΑ κατ'άρθρο 46 της ΕΣΔΑ υπό την έννοια της λήψης μέτρων κατάλληλων για την αποκατάσταση των συνεπειών της παραβίασεων της ΕΣΔΑ, σύμφωνα με τη Σύσταση Rec (2000) 2 (19.1.2000) της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης. Ο νέος λόγος επαναλήψεως της διαδικασίας διαφέρει από τον αντίστοιχο παλιό ως προς το ότι δεν συνδέεται με τις αποδείξεις στις οποίες στηρίχθηκε η καταδικαστική απόφαση, ούτε προϋποθέτει αναγκαιώς ότι η ουσιαστική κρίση του δικαστηρίου υπήρξε εσφαλμένη.

Η εφαρμογή όμως της διάταξης αυτής στην ιδιαίτερη περίπτωση της παράβασης του κανόνα της «ταχείας» δίκης, χωρίς να συνδυαστεί με άλλες δυνατότητες αποκατάστασης του δικαιώματος σε «ταχεία» δίκη (βλ. κατωτ.), θα ήταν αλυσιτελής, εφόσον θα οδηγούσε σε διπλασιασμό, τουλάχιστον, του συνολικού χρόνου της δίκης. '

Για το λόγο αυτό, προτείνονται *de lege ferenda* τρεις λύσεις, σχετικά με τη *restitutio* του προσβληθέντος δικαιώματος σε ταχεία δίκη:

α) Η πρώτη συνίσταται στην οριστική παύση της ποινικής διαδικασίας με την άρση όλων των συνεπειών της καταδίκης, με το σκεπτικό ότι: «*Η υπέρβαση της λογικής προθεσμίας λειτουργεί ως απόλυτο δικονομικό κώλυμα που καταλύει την ποινική αξίωση της Πολιτείας και επιβάλλει την εξαφάνιση της αποφάσεως*».¹⁵ Η λύση όμως αυτή εγκυμονεί τον κίνδυνο της μεθόδευσης καθυστέρησης των δικών εκ μέρους των εκπροσώπων των κατηγορουμένων (όπως συμβαίνει συχνά και με το θεσμό της παραγραφής), με αποτέλεσμα σοβαρά αδικήματα, ίσως και κακουργήματα, να παραμένουν τελικώς ατιμώρητα, λόγω της μη αποτελεσματικής λειτουργίας τους συστήματος της ποινικής δικαιοσύνης.

β) Η δεύτερη συνίσταται στη δυνατότητα απαγγελίας της ενοχής χωρίς την επιβολή των κυρώσεων, εφόσον ο χρόνος διάρκειας της δίκης, στο μέτρο κατά το οποίο υπερβαίνει τα εύλογα χρονικά όρια, υποκαθιστά, κατ' ουσία, την επιβολή της κύρωσης, εφόσον τόσο ο προληπτικός όσο και ο κατασταλτικός ρόλος αυτής έχουν εκπληρωθεί, μέσω της δημόσιας έκθεσης

¹⁵ Βλ. Η.Αναγνωστόπουλου, οπ.παρ. Πρβλ, ΕΔΔΑ, 31.5.2001. *Metzger κ. Ομ. Γερμανίας*.

του κατηγορουμένου στην ποινική δίκη. Μια τέτοια λύση, όμως, ίσως συναντήσει προσκόμματα στο πεδίο της θεωρίας του γενικού ποινικού δικαίου, εφόσον στο πλαίσιο της ειδικής υπόστασης του κανόνα δικαίου που προβλέπει το ποινικό αδίκημα (tatbestand) πρέπει οπωσδήποτε να εμπεριέχεται και η προβλεπόμενη κύρωση, διαφορετικά θα πρόκειται για ατελή (λευκό) κανόνα δικαίου.

Υ) Η τρίτη συνίσταται στη μείωση της επιμετρούμενης ποινής, με το σκεπτικό ότι η υπέρβαση της λογικής προθεσμίας θεωρείται είτε ως πλασματικώς εκτιθείσα ποινή, η οποία εκπίπτει εκ της συνολικώς επιμετρητέας ποινής, είτε ως ουσιαστικός λόγος μείωσης του αξιοποιήσιμου. Δεν πρόκειται δηλαδή για άρση του αξιοποιήσιμου της πράξης, εφόσον η ποινική απαξία της καθ' εαυτή παραμένει, αλλά για μείωση της απαξίας αυτής, λόγω της «πλημμελούς» συμπεριφοράς του Κράτους, το οποίο καθυστερεί υπέρμετρα στην απόδοση της δικαιοσύνης κατά τρόπον ώστε η καθυστέρηση της δίκης να λογίζεται ως πρόσθετη, μη προβλεπόμενη ποινή, για τον τελικώς καταδικασθέντα κατηγορούμενο. Η μείωση αυτή της ποινής, την οποία θα μπορεί να επικαλεσθεί ο θιγείς διάδικος κατά την επανάληψη της διαδικασίας, θα είναι, αυτονοήτως, σύμφωνη με την αρχή της αναλογικότητας, θα τελεί δηλαδή σε σχέση αναλογίας προς την *in concreto* υπέρβαση της λογικής προθεσμίας υπέρ του κατηγορουμένου και θα τελεί υπό την απαραίτητη προϋπόθεση ότι ο ίδιος ο κατηγορούμενος συνέβαλε στην ταχύτατη διεξαγωγή της δίκης και, αντίθετα, ότι η καθυστέρηση της δίκης δεν αποδίδεται σε εκείνον ούτε στους συνηγόρους του ούτε στους μάρτυρες που πρότεινε. Περαιτέρω, το δικαστήριο θα υποχρεώνεται σε ειδική αιτιολογία σχετικά με το ποια θα ήταν η ενδεδειγμένη ποινή, εάν δεν είχε συντρέξει περίπτωση καθυστέρησης της δίκης, και κατά πόσον αυτή μειώθηκε λόγω της υπερβολικής διάρκειας της δίκης, η οποία, πάντως, δεν οφείλεται σε αιτία που ανάγεται στη «σφαίρα» του κατηγορουμένου.

Η λύση αυτή που ακολουθείται παγίως από το 1987 από τη νομολογία του Ολλανδικού Ακυρωτικού Δικαστηρίου και είναι σύμφωνη με το πνεύμα της νομολογίας του ΕΔΔΑ και του ΔΕΚ, βρίσκει έρεισμα και στη νομολογία

του Αρείου Πάγου, ο οποίος στην απόφαση 1454/1997 δέχθηκε ότι η υπερβολική διάρκεια της δίκης μπορεί να θεμελιώσει ελαφρυντική περίπτωση. Επομένως, μία *de lege ferenda* πρόταση για τροποποίηση του άρθρου 84 παρ. 2 ΠΚ με την αναγνώριση υπέρ του κατηγορουμένου ελαφρυντικής περιστάσεως πέραν των ενδεικτικώς αναφερομένων στο άρθρο αυτό και τη νέα επιμέτρηση της ποινής εντός του μειωμένου κατ' άρθρο 83 ΠΚ πλαισίου ποινής, θα ήταν σύμφωνη με την ΕΣΔΑ και το Ελληνικό Σύνταγμα.

B) Άλλες μορφές αποκατάστασης

Πέραν από την άμεση *restitutio*, η οποία μπορεί να βρει πρόσφορο έδαφος, κυρίως, στο πεδίο της ποινικής δίκης, είναι δυνατή η πρόβλεψη και άλλων μορφών αποκατάστασης, κυρίως με την έννοια της χρηματικής αποζημίωσης.

1. Αποκατάσταση κατά τη διάρκεια της εκκρεμοδικίας

Έτσι, είναι δυνατόν να προβλεφθεί το δικαίωμα αποζημίωσης του θιγέντος διαδικού κατά τη διάρκεια της δίκης, εφόσον, σύμφωνα με τη νομολογία του ΕΔΔΑ, το δικαίωμα σε «ταχεία» δίκη κρίνεται όχι μόνο για το συνολικό χρόνο οριστικής επίλυσης της υπόθεσης αλλά και για κάθε επιμέρους στάδιο της δικονομικής διαδικασίας, το οποίο, κατά το ΕΔΔΑ, έχει μία «οιονεί» αυτοτέλεια και η ταχύτητα ολοκλήρωσής του επηρεάζει άμεσα την ταχύτητα ολοκλήρωσης όλων των επομένων διαδικαστικών φάσεων, άρα, και της δικαστικής απόφασης που οριστικώς θα εκδοθεί.

2. Αποκατάσταση *a posteriori*

α) Στο πλαίσιο της ποινικής δίκης και μετά τη λήξη της είναι δυνατή η επιδίκαση αποζημίωσης στον πολιτικώς ενάγοντα αλλά και στον κατηγορούμενο για την καθυστέρηση της δίκης. Βεβαίως, η αποζημίωση αυτή δεν μπορεί να συνιστά πλήρη αποκατάσταση του θιγομένου, αλλά

μπορεί να αποτελέσει ένα αποτελεσματικό μέσο πίεσης προς όλα τα μέρη της δίκης για την ταχύτερη διεξαγωγή της.

β) Τέλος, στο πλαίσιο της πολιτικής και της διοικητικής δίκης, και μετά τη λήξη τους, είναι δυνατή η καταβολή αποζημίωσης του θιγέντος διαδικού, η οποία θα επιδικάζεται από Δικαστήριο (θα μπορούσε λ.χ. να είναι το Δικαστήριο Αγωγών Κακοδικίας που προβλέπεται από το άρθρο 99 Σ ή το 'Μισθοδικείο' που προβλέπεται από το άρθρο 88 παρ. 2 του Συντάγματος, όπως αναθεωρήθηκε από τη Ζ' Αναθεωρητική Βουλή το 2001), αφού ληφθεί υπόψη και η συμπεριφορά των διαδικών, με την έννοια ότι πρέπει να είναι άμεμπτη από την άποψη της ταχύτητας σε ό,τι αφορά τις διαδικαστικές τους ενέργειες. Το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της ιδιότυπης αυτής αποζημιωτικής διαδικασίας θα έγκειται στο ότι η επιδίκαση της αποζημίωσης θα είναι απαλλαγμένη από την προϋπόθεση απόδειξης της ζημίας και αιτιώδους συνδέσμου, όπως απαιτείται στις κοινές περιπτώσεις αγωγής αποζημιώσεως.

Συμπεράσματα-Προτάσεις

Η Ολομέλεια της ΕΕΔΑ, κατά τη συνεδρίασή της στις 31 Μαρτίου 2005, αφού έλαβε υπόψη την προερχόμενη από το Α' Τμήμα εισήγηση του κ. Σισιλιάνου και της κας Μουκίου, συζήτησε το θέμα και κατέληξε σε ορισμένες προκαταρκτικές προτάσεις:

1. Πρόβλεψη ειδικού ενδίκου βοηθήματος, που θα ασκείται κατά τη διάρκεια της κύριας δίκης, ενώπιον του Αρείου Πάγου, ή, εν πάση περιπτώσει, ενώπιον του εκάστοτε Δικαστηρίου ανώτερου βαθμού, το οποίο θα αποφαινεται εν Συμβουλίω, ή και σε δικαστικό σχηματισμό, και θα μπορεί να εκδίδει μία εγκύκλιο ή σύσταση σχετικά με την ταχύτερη εκδίκαση της υπόθεσης από το Δικαστήριο κατώτερου βαθμού. Το ένδικο αυτό βοήθημα θα πρέπει να είναι αποτελεσματικό, σύμφωνα με το άρθρο 13 της ΕΣΔΑ όπως πάγια ερμηνεύεται από το ΕΔΔΑ. Εάν θεωρηθεί πράγματι αποτελεσματικό τότε τυχόν μη εξάντλησή του θα συνεπάγεται την απόρριψη σχετικής προσφυγής στο ΕΔΔΑ λόγω απαραδέκτου.

2. Πρόβλεψη της δυνατότητας αποζημίωσης του θιγέντος διαδικού, η οποία θα επιδικάζεται από Δικαστήριο, αφού ληφθεί υπόψη και η συμπεριφορά των διαδικών, με την έννοια ότι πρέπει να είναι άμεμπτη από την άποψη της ταχύτητας σε ό,τι αφορά τις διαδικαστικές τους ενέργειες.

3. Η διευκόλυνση του Δικαστή κατά τη σύνταξη των δικαστικών αποφάσεων με τη θέσπιση υποχρέωσης των διαδικών κατά την κατάθεση των δικογράφων τους να προσκομίζουν και ένα αντίγραφο τους σε ηλεκτρονική μορφή (δισκέτα).

4. Η δυνατότητα μείωσης της ποινής του κατηγορουμένου, όταν ο υπερβολικός χρόνος και ο τρόπος διεξαγωγής της δίκης (που συμπεριλαμβάνει και όλα τα προηγούμενα στάδια προανάκρισης, απόδειξης, κλπ) παραβιάζουν το άρθρ. 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ και υπό την προϋπόθεση ότι: α) η καθυστέρηση της δίκης δεν μπορεί να αποδοθεί σε εκείνον ή στους συνηγόρους του ή στους μάρτυρες που ο ίδιος πρότεινε και β) θα τηρείται η αρχή της αναλογικότητας.

5. Η ΕΕΔΑ θα ήθελε να υποβάλει τη γενική παρατήρηση ότι χρειάζεται, η αύξηση του έμψυχου δυναμικού της ελληνικής Δικαιοσύνης και η βελτίωση του άψυχου δυναμικού αυτής, δεδομένου ότι το μεγαλύτερο μέρος των υπερβάσεων του εύλογου χρόνου της δίκης δεν οφείλεται σε αβελτηρία των Δικαστών, αλλά στην καθυστέρηση προσδιορισμού των ένδικων βοηθημάτων ή μέσων, λόγω του μεγάλου αριθμού τους σε σχέση με τον αριθμό των δικαστών και των διαθέσιμων δικαστικών αιθουσών και επαρκούς συγχρονισμένου μηχανικού εξοπλισμού.

6. Τέλος η ΕΕΔΑ επισημαίνει ότι ιδιαίτερη προσοχή πρέπει να δοθεί στη σωρεία των υποθέσεων της Διοικητικής Δικαιοσύνης, δεδομένου ότι οι περισσότερες καταδικαστικές αποφάσεις του ΕΔΔΑ κατά της Ελλάδας αφορούν τη λειτουργία της Διοικητικής Δικαιοσύνης. Ειδικά στο Διοικητικό Πρωτοδικείο η συζήτηση των υποθέσεων προσδιορίζεται τρία χρόνια και άνω μετά την κατάθεση της αίτησης του προσφεύγοντος. Στο Συμβούλιο Επικρατείας, που εκκρεμούν 25.000 υποθέσεις, πρέπει να αποκατασταθεί η πυραμίδα με τη σοβαρή αύξηση κατά πρώτο λόγο των Εισηγητών οι οποίοι

σήμερα είναι ισάριθμοι με τους Συμβούλους (50 Σύμβουλοι-50 Εισηγητές)
και κατά δεύτερο λόγο των Παρέδρων (σήμερα 54 Πάρεδροι).

**Αντιμετώπιση του ζητήματος της υπερβολικής διάρκειας των
δικών-Προτάσεις για τροποποίηση και συμπλήρωση του
άρθρου 3 του Ν. 3327/2005
Μέτρα ενίσχυσης του εσωτερικού ελέγχου και της διαφάνειας στη
Δικαιοσύνη¹⁶**

Οι ρυθμίσεις για την αντιμετώπιση του ζητήματος της υπερβολικής διάρκειας των δικών δεν πρέπει να αφορούν μόνον τα πολιτικά δικαστήρια, αλλά και τα διοικητικά, όπου παρατηρούνται πολύ μεγάλες καθυστερήσεις, και να συμπληρωθούν με ορισμένες, αναγκαίες για την αποφυγή περαιτέρω καθυστερήσεων, διατάξεις. Μεγάλες και πολύ επικίνδυνες είναι βέβαια οι καθυστερήσεις και στα ποινικά δικαστήρια, αλλά εκεί τα προβλήματα είναι διαφορετικά και χρειάζονται διαφορετική αντιμετώπιση.

Οι διατάξεις της παρ. 1 του άρθρου 3 του Ν. 3327/2005 μπορούν να παραμείνουν σε ό,τι αφορά **μόνον τα μονομελή** πολιτικά και διοικητικά δικαστήρια, όπου δεν υπάρχει δυνατότητα αποφυγής της επανάληψης της διαδικασίας με ανάθεση της υπόθεσης σε άλλον δικαστή της ίδιας σύνθεσης.

Στις δίκες ενώπιον πολυμελών δικαστηρίων υπάρχει δυνατότητα αποφυγής της επανάληψης της διαδικασίας, αν προβλεφθεί να κρατούνται από τον Πρόεδρο ή να ανατίθενται σε άλλον εισηγητή της ίδιας σύνθεσης οι καθυστερούμενες υποθέσεις. Εξάλλου, το άρθρο 3 του Ν. 3327/2005 προβλέπει ότι οι συνέπειες της καθυστέρησης επέρχονται όταν συμπληρωθεί δμηνο «από τη συζήτηση». Αυτό μπορεί να παραμείνει σε ό,τι αφορά τα μονομελή δικαστήρια, όπου η όλη ευθύνη της δίκης ανήκει στον μοναδικό δικαστή. Προκειμένου όμως για πολυμελή δικαστήρια, πρέπει να επισπευθεί και η διάσκεψη, γιατί αλλιώς πολλές φορές κινδυνεύει να τιμωρηθεί ο εισηγητής δικαστής λόγω της καθυστέρησης της διάσκεψης.

¹⁶ Εισηγήτρια Σοφία Κουκούλη-Σπηλιωτοπούλου, δικηγόρου, μέλους της ΕΕΔΑ ως εκπροσώπου του Συνδέσμου για τα Δικαιώματα της Γυναίκας, που υιοθετήθηκε από την Ολομέλεια της ΕΕΔΑ κατά τη συνεδρίαση της 31.3.2005.

Επίσης, για να ανταποκριθεί η Ελλάδα πλήρως προς τις επιταγές της ΕΣΔΑ και τις απαιτήσεις του ΕΔΑΔ, πρέπει να προβλεφθεί διαδικασία για αποζημίωση για την καθυστέρηση, η οποία να καθορίζεται από επιτροπή συγκροτούμενη από μέλη του οικείου ανώτατου δικαστηρίου, κατά υπόθεση, ώστε η διαδικασία αυτή να είναι ευχερέστερο να κινηθεί και να μην καθυστερεί ο καθορισμός της αποζημίωσης και να είναι δυνατό να μετέχουν στην επιτροπή δικαστές που δεν έχουν σχέση με την καθυστέρηση της συγκεκριμένης δίκης. Πρέπει επίσης να προβλεφθεί και ο τρόπος εκτέλεσης της απόφασης της επιτροπής αυτής.

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Α'. Να τροποποιηθεί και να συμπληρωθεί το άρθρο 3 του Ν. 3327/2005 ως εξής (οι προσθήκες είναι με παχέα στοιχεία):

«1. Στο άρθρο 307 ΚΠολΔ προστίθεται εδάφιο τελευταίο ως εξής:

*Οι διατάξεις των προηγούμενων εδαφίων εφαρμόζονται και στην περίπτωση που, για οποιονδήποτε λόγο, δεν εκδοθεί απόφαση μέσα σε οκτώ μήνες από τη συζήτηση ~~πολιτικής~~ υπόθεσης **ενώπιον μονομελούς δικαστηρίου**. Μόλις συμπληρωθεί οκτάμηνο, ο δικαστής υποχρεούται να επιστρέψει τη δικογραφία, άλλως αυτή αφαιρείται αμέσως με πράξη του δικαστή που διευθύνει το δικαστήριο ή του προέδρου του Τριμελούς Συμβουλίου Διοίκησης ή του Προέδρου του Πρωτοδικείου στο οποίο υπάγεται το Ειρηνοδικείο, αν δεν υπάρχει δικαστής για τη διοίκησή του. Η υπόθεση επαναπροσδιορίζεται εντός του απολύτως αναγκαίου για τη διενέργεια των κλητεύσεων χρόνου και δικάζεται από άλλον δικαστή. Η κλήτευση γίνεται από τη γραμματεία του δικαστηρίου εντός τριών ημερών από την επιστροφή ή την αφαίρεση, ~~με επιμέλεια της γραμματείας του δικαστηρίου~~, απευθύνεται δε προς τους δικηγόρους ή τους διαδίκους που παρέστησαν κατά την αρχική συζήτηση. Αναβολή της συζήτησης απαγορεύεται. Η νέα συζήτηση θεωρείται συνέχεια της αρχικής και απαγορεύεται η πρόταση νέων ισχυρισμών. Το δικαστήριο*

δικάζει βάσει των αποδεικτικών στοιχείων που είχαν προσκομισθεί κατά την αρχική συζήτηση. Αν ένας από τους διαδίκους δεν παραστεί, δικάζεται κατ' αντιμωλία, εφόσον είχε παραστεί κατά την αρχική συζήτηση.»

Επεξήγηση τροποποιήσεων: Πρόκειται για διευκρινίσεις, η δε διαγραφή ορισμένων λέξεων έγινε διότι αποτελούσαν περιττή επανάληψη, αφού αναφερόταν ήδη προηγουμένως ότι η κλήτευση γίνεται από τη γραμματεία του δικαστηρίου.

«2. Στο άρθρο 141 ΚΔοικΔ προστίθεται τελευταία παράγραφος ως εξής: «Οι διατάξεις του άρθρου αυτού εφαρμόζονται και στην περίπτωση που, για οποιονδήποτε λόγο, δεν εκδοθεί απόφαση μέσα σε οκτώ μήνες από τη συζήτηση υπόθεσης ενώπιον μονομελούς δικαστηρίου. Μόλις συμπληρωθεί οκτάμηνο, ο δικαστής υποχρεούται να επιστρέψει τη δικογραφία, άλλως αυτή αφαιρείται αμέσως με πράξη του δικαστή που διευθύνει το δικαστήριο ή του προέδρου του Τριμελούς Συμβουλίου Διοίκησης. Η υπόθεση προσδιορίζεται εντός του απολύτως αναγκαίου για τη διενέργεια των κλητεύσεων χρόνου. Η κλήτευση γίνεται από τη γραμματεία του δικαστηρίου εντός τριών ημερών από την επιστροφή ή την αφαίρεση, με επιμέλεια της γραμματείας του δικαστηρίου, απευθύνεται δε προς τους δικηγόρους που παρέστησαν κατά την αρχική συζήτηση. Αναβολή της συζήτησης απαγορεύεται. Η νέα συζήτηση θεωρείται συνέχεια της αρχικής και απαγορεύεται η πρόταση νέων ισχυρισμών. Το δικαστήριο δικάζει βάσει των αποδεικτικών στοιχείων που είχαν προσκομισθεί κατά την αρχική συζήτηση. Αν ένας από τους διαδίκους δεν παραστεί, δικάζεται κατ' αντιμωλία, εφόσον είχε παραστεί κατά την αρχική συζήτηση.»

Β'. Να προστεθούν οι ακόλουθες διατάξεις στους σχετικούς Κώδικες, ώστε να καλύπτονται τα πολιτικά δικαστήρια, συμπεριλαμβανομένου και του ΑΠ,

τα διοικητικά δικαστήρια, συμπεριλαμβανομένου και του ΣτΕ, και το Ελεγκτικό Συνέδριο:

Εάν, για λόγους που οφείλονται στον εισηγητή δικαστή, δεν εκδοθεί απόφαση πολυμελούς δικαστηρίου μέσα σε έξι μήνες από τη διάσκεψη, η οποία πρέπει να γίνεται το αργότερο μέσα σε τρεις μήνες από τη συζήτηση της υπόθεσης, ο εισηγητής δικαστής υποχρεούται να επιστρέψει τη δικογραφία στον πρόεδρο του δικαστηρίου, ο οποίος ή κρατεί την υπόθεση και εισηγείται ο ίδιος επ'αυτής ή ορίζει αμέσως άλλον δικαστή της σύνθεσης ως εισηγητή. Η διάσκεψη και η έκδοση της απόφασης γίνονται κατ' απόλυτη προτεραιότητα. Η δημοσίευση της απόφασης στα πολυμελή δικαστήρια πρέπει να γίνεται εντός δύο μηνών από την παράδοση της εισήγησης στον Πρόεδρο.

Επεξήγηση τροποποιήσεων: Αποσκοπούν στη επιτάχυνση της διαδικασίας που ακολουθεί την καθυστέρηση.

Γ'. Αποζημίωση για καθυστέρηση δίκης

Εάν πολιτικό ή διοικητικό δικαστήριο οποιουδήποτε βαθμού ή ανώτατου δικαστηρίου καθυστερεί ή έχει καθυστερήσει την έκδοση απόφασης επί ενδίκου βοηθήματος ή ενδίκου μέσου περισσότερο από τρία χρόνια από την άσκησή του, οφείλεται εύλογη αποζημίωση, την οποία καταβάλλει το Δημόσιο. Η αποζημίωση επιδικάζεται από τριμελές συμβούλιο αποτελούμενο από έναν αντιπρόεδρο και δύο αρεοπαγίτες ή συμβούλους επικρατείας ή συμβούλους του Ελεγκτικού Συνεδρίου, αντίστοιχα, κατά υπόθεση, μετά από αίτηση του ενδιαφερομένου, η οποία υποβάλλεται στο οικείο ανώτατο δικαστήριο μετά τη συμπλήρωση του χρόνου της καθυστέρησης και το αργότερο μέσα σε έξι μήνες από την έκδοση της οριστικής απόφασης. Στην αίτηση αναγράφεται όλη η διαδικαστική διαδρομή της υπόθεσης (κατάθεση, προσδιορισμός, αναβολές, ματαιώσεις, επιδόσεις, χρονολογίες άσκησης ένδικων μέσων) και αν οι αναβολές έγιναν με

κοινή συμφωνία των διαδίκων ή αιτήσεως ενός από αυτούς ή αυτεπαγγέλτως από το δικαστήριο. Στην αίτηση επισημαίνεται βεβαίωση της γραμματείας του δικαστηρίου ή των δικαστηρίων που επιλήφθηκαν της υπόθεσης, για όλα τα ανωτέρω. Αποζημίωση δεν επιδικάζεται αν από τα υποβαλλόμενα στοιχεία προκύπτει ότι η καθυστέρηση οφείλεται αποκλειστικά ή κατά κύριο λόγο στον αιτούντα. Η απόφαση του τριμελούς συμβουλίου περί αποζημιώσεως εκτελείται κατά τις οικείες διατάξεις περί εντάλματος πληρωμής, η δε είσπραξη της μπορεί να επιτευχθεί και με αναγκαστική εκτέλεση κατά του Δημοσίου.

Σε περίπτωση αναβολής υποθέσεως, ο Πρόεδρος ή ο δικαστής του μονομελούς δικαστηρίου υποχρεούνται να αναγράψουν στο πινάκιο ειδικά, αν η αναβολή γίνεται αυτεπαγγέλτως ή με κοινή αίτηση των διαδίκων η ενός από αυτούς και τίνος.

Επεξήγηση τροποποιήσεων: Με το β' εδάφιο της 1^{ης} παραγράφου διευκρινίζεται η προθεσμία υποβολής της αίτησης για αποζημίωση. Το προτελευταίο εδάφιο στην 1^η παράγραφο διευκρινίζει ότι, αν η καθυστέρηση οφείλεται στον αιτούντα, δεν επιδικάζεται αποζημίωση. Το τελευταίο εδάφιο της 1^{ης} παραγράφου είναι εμπνευσμένο από το άρθρο 3 παρ. 4 του Ν. 3068/2002 «συμμόρφωση της Διοίκησης προς δικαστικές αποφάσεις, εκτέλεση κατά Δημοσίου κλπ.».

Η υποχρέωση αναγραφής στο πινάκιο του λόγου της αναβολής αποσκοπεί στη διευκόλυνση της απόδειξης του λόγου καθυστέρησης, δεδομένου ότι, ιδίως στα πολιτικά δικαστήρια, δεν αναγράφεται πάντα ο λόγος αυτός στο πινάκιο.

Αθήνα, 31 Μαρτίου 2005

